

ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛІЗОВАНОГО СЛОВНИКА В ПРОЦЕСІ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК САМООРГАНІЗАЦІЇ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Постановка проблеми. Особистісний підхід у навчально-виховній діяльності майбутніх учителів початкових класів висвітлює актуальне питання – володіння навичками самоорганізації у процесі самостійної роботи. Значні зміни в системі освіти потребують нових форм самостійної роботи під час навчання у ВНЗ. Важливим є не лише сформувати навички самоорганізації, а й якісне їх відтворення в подальшому, під час навчально-виховного процесу в початковій школі. Як ніколи на якість підготовки майбутнього педагога впливає умова самостійного опрацювання допоміжних навчальних матеріалів. І саме такій підготовці з відповідним рівнем компетенції та кваліфікації сприяє така форма роботи як опрацювання спеціалізованого словника за запропонованою технологією з наступним самоаналізом.

Аналіз попередніх досліджень. Самостійна робота є специфічною формою навчальної діяльності, що виконується в аудиторних чи позааудиторних умовах під безпосереднім або опосередкованим керівництвом викладача. Сучасні дослідники по різному тлумачать поняття «самостійна робота». Так В. Козаков наголошує, що це специфічний вид діяльності, «головною метою якого є формування самостійності суб'єкта, який навчається, а формування його знань і навичок здійснюється опосередковано через зміст і методи всіх видів навчальних занять» [8].

Серед інших підходів виокремлюються і такі:

– Самостійна робота (СР) визначається як окремий засіб пізнавальної діяльності, яка організується і відбувається як наукове пізнання, під час якого студенти самостійно здобувають знання, виробляють власні вміння та навички, самостійно закріплюють їх і застосовують на практиці (С. Архіпова, В. Буряк, С. Заскалета, М. Левітов, І. Лернер, В. Мороз);

– СР – це прийоми навчальної діяльності, які застосовують на навчальних заняттях як закріплення та практичне застосування щойно набутих знань, умінь і навичок (Г. Герасимов, Є. Заїка, О. Ковальова, В. Ковальчук, О. Соловійов, А. Усова та ін.).

Добре організована самостійна робота сприяє:

- поглибленню і розширенню горизонту знань;
- формуванню інтересу до пізнавальної діяльності;
- оволодінню прийомів процесу пізнання;
- розвитку пізнавальних здібностей;
- формуванню навичок самоорганізації;
- реалізації здобутих знань у процесі практичної діяльності [3].

У даній статті ми розглянемо такі форми самостійної роботи зі спеціалізованим словником – індивідуальну й групову. Робота над дисертаційними дослідженнями виявила необхідність знання цілої низки термінів, що починаються на префікс само... Зокрема ключовий термін «самоорганізація» тісно пов'язаний із наступними термінами: самопізнання; саморегуляція; самоуправління; самовизначення; саморозвиток; самореалізація; самовиявлення; самонавчання і т.д. [1-12].

Ці та інші терміни зустрічаються в філософії, соціології, психології, педагогіці та інших гуманітарних науках. Так поступово накопичувався арсенал даних термінів, і коли їх кількість переважила за 80, назріла необхідність у створенні спеціалізованого словника, про який і піде мова в даній статті.

Словник – зібрання слів (рідше частин слів – морфем, іноді словосполучень), розміщених в алфавітному, гніздовому, тематичному чи ін. порядку з зумовленим типом С. інформацією, що відображає стан науково-технічного й соціально-культурного розвитку, а, отже, й рівень знань, якими володіє суспільство в певну епоху. Словники відіграють важливу роль у духовній культурі народу, сприяючи унормуванню й уніфікації мовних засобів.

Залежно від складу лексичного матеріалу й способу його опрацювання розрізняють словники енциклопедичні та філологічні (загальномовні). Останні мають кілька основних типів і багато різновидів, але об'єктом описування в них є слово. Залежно від типу й характеру загально мовного словника, конкретне слово в ньому розглядається в одному, або в декількох аспектах: з погляду походження (етимологічний С.), в діяхронічному плані (історичний С.), з погляду правильності написання, наголошення й вимови слова (С. орфографічні, С. вимови і наголосу), з'ясування семантики слова, стилістичного використання й граматичного оформлення (тлумачні С.) [1].

Словники відомі з давніх давен. У східних слов'ян перші рукописні словники, в яких пояснювався зміст невідомих чи малозрозумілих слів, відомі з XIII століття. У XVI-XVII з'явилися перші друковані словники, які і стали прообразом сучасних філологічних словників. Також філологічні словники бувають одномовні, двомовні та багатомовні. Серед одномовних найважливіше місце належить тлумачним словникам, які поряд з розкриттям значення слів розглядають і граматичні, стилістичні та інші особливості їх функціонування. Іноді в них подаються й короткі етимологічні довідки, відомості про першу фіксацію слова в літературних джерелах тощо.

Спеціалізований словник (від. лат. *specialis* – особливий) – одна з форм словників, що являє собою відокремлення і створення (в нашому випадку складних слів з префіксом само), інформаційного джерела спрямованого на поглиблене вивчення термінології, на розуміння особистісті самої себе і роботи над своєю індивідуальністю [7].

Само – це префікс, що використовується в цілому масиві психологічних термінів. Існує декілька форм значень, які не завжди очевидні, і спосіб вживання кожної з них несе деякі тонкі конотації відносно запропонованого значення кореня слова Я. Наприклад, в таких словах, як самоконтроль, суб'єкт розглядається як по суті ідентичний об'єкту – що сам контролює себе; в таких словах, як самоактуалізація, суб'єкт знаходиться в паралельних

відносна з об'єктом-типом – сам стає актуалізованим; у таких словах як самоочевидний, вся складна форма розглядається як та, що змінює деякі інші речі [11].

Мета статті полягає у висвітленні питань використання самостійної роботи зі спеціалізованим словником у контексті формування навичок самоорганізації майбутніх учителів початкових класів.

Виклад основного матеріалу. Наш спеціалізований словник створений за алфавітним принципом. Він не є розповсюдженим і доступним, та саме такий словник може потрапити до рук студентів, майбутніх учителів, педагогів – лекторів, науковців, які цікавляться становленням індивіда та особистості в процесі вивчення педагогіки, психології, філософії, соціології та інших гуманітарних наук. Даний спеціалізований словник значною мірою полегшить використання єдиної психолого-педагогічної термінології. У такий спосіб було здійснено спробу, зберігаючи принцип стислості й узагальненості характеристик термінів, зробити ці характеристики більш точними і повними. На кожен термін виділено в словнику одну сторінку.

Сучасна наука дедалі ґрунтовніше підходить до питань вивчення людини цілісно і на особистому рівні. Ми сподіваємось, що даний спеціалізований словник значно покращить і розширить можливість самостійного вивчення себе та своїх можливостей, що якісно буде сприяти формуванню навичок самоорганізації.

Під час роботи над спеціалізованим словником ми переслідували дві мети: 1. Створити власне спеціалізований словник.

2. Запропонувати майбутнім учителям три варіанти роботи з ним:

а) стандартне використання, як джерела інформації про особистість під час вивчення гуманітарних дисциплін;

б) індивідуальна (самостійна) робота, для покращення розуміння процесів власного особистісного та професійного становлення, соціалізації;

в) групова робота щодо формування відповідних особистісних та професійних навичок, у контексті навчання, спрямованого на особистісний підхід.

Спеціалізований словник подано окремою навчально-методичною розробкою, що значно економить час пошуків відповідних термінів [7].

Самостійна робота передбачає наступний запропонований модуль:

1. Майбутній учитель, переглядаючи зміст словника, вибирає 10 термінів за принципом, те що вважає необхідним для свого ефективного професійного та особистісного становлення на сьогоднішній день.

2. Опрацьовує ці терміни в розширеному варіанті, і вибирає три найактуальніших. Проводить відповідний аналіз їх використання для формування відповідних навичок.

3. Вибирає термін, який потребує поглибленого вивчення і використання в професійній соціалізації. Складає план формування даних навичок і певний період свого життя здійснює та корегує їх, відповідно до поставлених цілей для отримання бажаного результату.

4. При вдалому опрацюванні пункту 3, за бажанням вибирає наступний термін у контексті власної самоосвіти та самовиховання.

Важливим моментом є залучення для допомоги в питанні контролю виконання авторитетної для студента людини (друга, матері, вчителя і т. п.)

Групова робота була запропонована всім п'яти курсам майбутніх учителів початкової школи.

Перша група – студенти першого курсу – 26 осіб.

Друга група – студенти другого курсу – 29 осіб.

Третя група – студенти третього курсу – 24 осіб.

Четверта група – студенти четвертого курсу – 38 осіб.

П'ята група – студенти п'ятого курсу – 18 осіб. (Всього – 135 студентів)

Студентам було запропоновано 10 найважливіших термінів для особистісного та професійного становлення (терміни були вибрані активами курсів під час проведення відповідного мозкового штурму). Ось ці терміни: самоактуалізація, самопізнання,

самовиховання, самоконтроль, самоорганізація, самооцінка, самоосвіта, самоефективність, самосприйняття та самоаналіз [1-12].

Далі студенти ознайомились з розширеною інформаційною версією зазначених ними термінів:

1. Самоактуалізація (від лат. Actualis - дійсний, справжній) – прагнення людини до якомога повнішого виявлення і розвитку своїх особистісних можливостей. Самоактуалізація – це безперервна реалізація потенційних можливостей, здібностей і талантів, як звернення своєї місії, або покликання, долі і т.п., як більш повне пізнання і прийняття своєї власної первинної природи, як невпинне прагнення до єдності, інтеграції, чи внутрішньої синергії особистості.

2. Самовиховання — свідомо діяльність людини, спрямована на вироблення у себе позитивних рис і подолання негативних. Передусім самовиховання потребує від людини знання себе, вміння оцінювати власні позитивні й негативні риси. Важливим аспектом самовиховання є логічне мислення, вміння аналізувати кожен свій вчинок, що сприяє виробленню вимогливості до себе як постійної риси характеру, без якої неможливо досягти успіху. Результат самовиховання перевіряється практикою життя.

3. Самоконтроль – один із проявів свідомої регуляції людиною власної поведінки та діяльності в інтересах забезпечення відповідності їх результатів поставленим цілям, вимогам, що висувуються, правилами. Призначення самоконтролю полягає як у попередженні, так і у виправленні зроблених помилок, неточних дій. Завдяки регулюючій функції самоконтролю людина здатна реалізувати запропонований ким-небудь або самостійно прийнятий план діяльності.

4. Самоорганізація – інтегральна сукупність природних і соціально набутих властивостей, втілена в усвідомлювані особливості волі та інтелекту, мотивів поведінки та реалізована в упорядкованості діяльності та поведінки. Це показник особистісної зрілості. Першою ознакою високої самоорганізації слід вважати активну самосвідомість себе як особистості. І якщо процес самовиховання переважно спрямований у майбутнє, то самоорганізація припускає, що цей процес відбувається в даний час.

5. Самооцінка – цінність, яка приписується індивідом собі або окремим своїм якостям. Як основний критерій оцінювання виступає система особових значень індивіда. Головні функції, які виконуються самооцінкою, - регуляторна, на основі якої відбувається вирішення задач особового вибору, і захисна, що забезпечує відносну стабільність і незалежність особистості. Значну роль у формуванні самооцінки відіграють оцінки оточуючих осіб і досягнень індивіда. Самооцінка — оцінювання особистістю самої себе, своїх можливостей, якостей та місця серед інших людей.

Потім, вибравши 5 найактуальніших, проводили їх ранжування (кожен курс окремо). Студенти проранжували наступні слова: самоактуалізація, самовиховання, самоконтроль, самоорганізація і самооцінка. Вийшов такий розподіл по групам (курсам).

- 1 група: 1 місце – самовиховання (48%); 2 – самоконтроль (18%); 3 – самооцінка (13%); 4 – самоактуалізація (11%); 5 – самоорганізація (10%).
- 2 група: 1 місце – самовиховання (39%); 2 – самоконтроль (22%); 3 – самоактуалізація (17%); 4 – самоорганізація (12%); 5 – самооцінка (10%).
- 3 курс: 1 – самовиховання (35%); 2 – самоактуалізація (25%); 3 – самоорганізація (20%); 4 – самоконтроль (12%); 5 – самооцінка (8%).
- 4 курс: 1 – самооцінка (32%); 2 – самовиховання (27%); 3 – самоорганізація (25%); 4 – самоконтроль (9%); 5 – самоактуалізація (7%).
- 5 курс: 1 – самовиховання (29%); 2 – самоактуалізація (27%); 3 – самоорганізація (26%); 4 – самооцінка (10%); 5 – самоконтроль (8%).

Висновки. Зрозуміло, що погляди і мотивація на різних курсах мають вікові та професійні відмінності, адже перші курси лише розпочинають своє доросле самостійне життя та професійне становлення. Водночас, як старшокурсники вже мають більший досвід соціалізації і професійного зростання.

Результати досліджень свідчать, що перші, другі, треті та п'яті курси домінуючим вибрали самовиховання. Для четвертого курсу важливішою була самооцінка (саме в цей період майбутні вчителі, які вже мають досвід проходження шкільної практики, мають бажання «скласти собі ціну», як учителі початкової школи).

Щодо самооцінки, то погляди на інших курсах були різні. Для першого курсу вона на третьому місці. Другий і третій курс визначив для неї п'яте місце, а п'ятий курс – четверте. Самоконтроль – перші два курси поставили на друге місце, треті та четверті на четверте, а п'яті – на п'яте (що є показником певної особистісної зрілості студентів у їх професійній соціалізації). А з самоактуалізацією навпаки: саме перша група – четверте місце, друга група – третє, третя та п'ята групи її поставили на друге місце, та четверта визначилась з її лідерською позицією для себе.

Дані про значення самоорганізації для професійного та особистісного зростання показали цікаву тенденцію зростання значимості під час навчання у ВНЗ майбутніх учителів початкових класів.

Отже, перший курс – п'яте місце (це певний залишковий шлейф підліткового максималізму – «все знаю і можу краще за дорослих»). Другий курс – четверте (щоб краще справлятися з навчанням, як провідною діяльністю і мати час на особисте життя, потрібне вміння самоорганізуватися).

А третя, четверта та п'ята групи поставили даний термін на третє, призове місце (саме навички самоорганізації допоможуть мені чітко ставити цілі як особистісні так і професійні, вказувати шлях, ресурси, мотивацію для їх ефективного досягнення, сформувані власну культуру самоорганізації майбутнього вчителя початкових класів, для передачі власних знань, умінь, навичок і поділитись власним досвідом з школярами молодших класів). Це важливий показник особистої зрілості, першою ознакою якої є активна самосвідомість себе як важливої соціальної особистості.

7. Самостійна робота є провідною у формуванні навичок самоорганізації майбутніх учителів початкових класів.

Література:

1. Антонов О.К. Українська радянська енциклопедія. 10 том. – К., Головна редакція УРЕ, 1983. – 256 с.
2. Боришевський М.Й. Дорога до себе. – К., «Академвидав», 2010. – 255 с.
3. Васянович Г.П. Психологія і педагогіка. – Львів, 2010. – 363 с.
4. Головин С.Ю. Словарь практического психолога. – Минск., «ХАРВЕСТ», 1998. – 579.
5. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. Довідкове видання. – К., «Либідь», 1997. – 374 с.
6. Гуревич Р.С. Теорія і практика навчання в професійно-технічних закладах. – Вінниця., 2009.
7. Кирилюк А.М. Спеціалізований словник. – Вінниця., 2011.
8. Козаков В.А. Самостоятельная работа студентов и ее информационно-методическое обеспечение: Учебное пособие. – К., Вища школа. 1990. – 36 с.
9. Козловська І.М. Словник – довідник педагога–науковця. – Львів. «Сполом», 2006. – 58 с.
10. Подоляк Л.Г. Психологія вищої школи. - К., «Каравела», 2008. – 118 с.
11. Степанов О.М. Основи психології і педагогіки. – К., «Академвидав», 2006. – 214 с.
12. Ягупов В.В. Педагогіка: навч. посіб. – К.: «Либідь», 2003.

У статті висвітлюється питання використання спеціалізованого словника в контексті формування навичок самоорганізації майбутніх учителів початкових класів під час самостійної роботи з ним.

Ключові слова: спеціалізований словник, самостійна робота, культура самоорганізації.

В статье освещены вопросы использования специализированного словаря в контексте формирования навыков самоорганизации будущих учителей начальных классов во время самостоятельной работы с ним.

Ключевые слова: специализированный словарь, самостоятельная работа, культура самоорганизации.

The article depicts the problems of using the specialized dictionary which promote the formation of self-organizational skills of future teachers of primary school during the self-studying with it.

Key words: specialized dictionary, culture of self-organization, self-studying.